Eduskunnan lakivaliokunta

Helsingin poliisilaitoksen asiantuntijalausunto lakivaliokunnalle asiassa: Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta

1 Asia

Eduskunnan lakivaliokunta on 2.2.2023 pyytänyt Helsingin poliisilaitoksen valtakunnalliselta ihmiskauppatutkintaryhmältä asiantuntijalausuntoa asiassa: U 108/2022 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annetun direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta. Lausunto on pyydetty toimittamaan to 9.2.2023 klo 12.00 mennessä.

2 Yleistä

Helsingin poliisilaitoksella (HPL) on vuoden 2021 alusta toiminut valtakunnallinen ihmiskaupparikosten tutkintaryhmä, jonka vastuulla ovat ihmiskaupparikosten ennalta ehkäisy, paljastaminen ja syyteharkintaan saattaminen koko valtakunnan alueella. Osana toimintaa tutkintaryhmä koordinoi valtakunnallista asiantuntijaverkostoa sekä osallistuu viranomaisyhteistyöhön ihmiskaupparikosten torjumiseksi.

Ihmiskaupparikosten tutkintaryhmä tutkii ihmiskaupparikosten kaikkia tekomuotoja sekä lähirikoksia sekä itsenäisesti, että yhteistyössä poliisilaitosten kanssa. Tietyt ihmiskaupparikoksen tekomuodot, kuten pakkoavioliitto, ohjataan pääsääntöisesti paikallispoliisin tutkittaviksi.

3 Asiantuntijan lausunto

Ihmiskaupparikoksen määritelmä

Valtioneuvoston kanta ihmiskaupparikoksen määritelmän muutoksesta on poliisitoiminnan näkökulmasta kannatettava. Ihmiskaupparikosten ollessa tekotavoilta harvinaisen moninaisia ja pykälien rakenteeltaan tavallista monimutkaisempia on tärkeää, että rikoksen määritelmät ja ulottuvuus on avattu mahdollisimman selkeästi. Erityisesti pakkoavioliittoa koskeva teon

tarkoitus, sekä tekotapana tieto- ja viestintäteknologian käyttäminen olisivat toteutuessaan tarkoituksenmukaisia selkeyttämään ihmiskaupparikoksen soveltamiskäytäntöä.

Pakkoavioliiton tyyppisiä ihmiskaupparikoksia tutkitaan pääosin poliisilaitoksille lähisuhdeväkivaltatutkinnan yhteydessä. Ihmiskaupparikoksen tarkoituksen, pakkoavioliiton, sisällyttäminen suoraan kirjoitettuun lakiin tehostaisi ilmiöön puuttumista ja parantaisi esitutkintaviranomaisten kykyä tunnistaa ilmiötä. Tieto- ja viestintäteknologiaa puolestaan hyödynnetään nyt merkittävästi ihmiskaupan ja sen lähirikosten välittämisessä, mutta myös osaltaan etenkin lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten tekotapana. Tästä on havaintoja ja suoritettuja esitutkintoja mm. Norjassa, jossa epäiltyä on syytetty ihmiskaupasta hänen ostettuaan lapseen kohdistuneita seksuaalirikoksia tietoverkon välityksellä sekä paitsi seuranneen, myös ohjanneen rikoksen toteutusta tietoverkon välityksellä. Rikoksena tietoverkon välityksellä tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö on tunnistettu myös Suomessa, eikä ole epätodennäköistä että vastaavia tekoja esiintyisi myös täällä.

Ihmiskaupan uhrien palvelujen käytön kriminalisoiminen

Ihmiskaupan uhrien palvelujen käytön kriminalisointi tahallisena on poliisin näkökulmasta kannatettavaa, olettaen että toteutuksessa on valtioneuvoston kannan mukaisesti riittävä kansallinen liikkumavara sen varmistamiseksi, että kriminalisointi on paitsi perusteltua, myös tehokasta. Nykyisellään voimassa oleva seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhrin tai parituksen kohteen hyväksikäytön kriminalisointi on osoittanut käytännön vaikeuden tahallisuuden todistamiseen rikoksessa, jonka epäilty, asiakas, ei ole osallinen päärikoksen tekemiseen, mutta joka osana omaa toimintaansa hyötyy samasta rikoksesta tarjottujen palvelujen muodossa. Samoja ongelmia voidaan ennakoida esiintyvän palvelujen käytön kriminalisoinnin ulottamisessa mm. työperäisen hyväksikäytön puolelle. Esimerkiksi ravintolan asiakkaan tietoisuuden selvittäminen ravintolan keittiöhenkilökunnan työoloista ei ole tehokasta tai tarkoituksenmukaista voimavarojen käyttöä.

Toisaalta tietoinen ihmiskaupan uhrien palvelujen käyttäminen osana omaa liiketoimintaa tulisi olla rangaistavaa, vaikka palvelujen käyttäminen ei suoraan osallistuisi ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistötekojen toteuttamiseen. Tästä poliisin suorittamissa esitutkinnoissa vastaan tulleina esimerkkeinä mainittakoon esimerkiksi alihankintaketjussa tapahtuvat rikokset, joissa alihankkijana toimivan yrityksen työvoimaan kohdistuu vakavaa hyväksikäyttöä, josta tilaaja on tietoinen mutta piittaamaton. Samoin kriminalisoinnin soveltamisalaan kuuluisivat tapaukset, jossa hyväksikäytön pääpaino on työvoiman välittämisessä esimerkiksi kausityö- tai maanviljelyaloille, joissa työvoiman tilaaja hyötyy siitä tai suorastaan mahdollistaa työvoiman hyväksikäytön.

Talousrikoksille on tyypillistä rikollisen toiminnan häivyttäminen ja naamiointi laillisen liiketoiminnan yhteyteen, ja esimerkiksi erilaisten alihankintaketjujen ja ns. pöytälaatikkofirmojen hyväksikäyttö on tavallista paitsi perinteisemmässä talousrikollisuudessa, myös työperäisessä ihmiskaupassa ja hyväksikäytössä. Siten työn tilaajaan, joka osaltaan paitsi hyötyy rikoksesta, myös luo kysyntää sille, puuttuminen kriminalisoinnin myötä ei ole vain paheksunnan osoittamista, vaan myös ilmiötorjunnallisesti merkittävää ja tervettä yritystoimintaa ja kilpailua tukevaa lainkäyttöä.

Ehdotuksen taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten toimintaan

Poliisitoiminnan näkökulmasta tarkasteltuna muutoksilla ei ole merkittäviä työmäärää lisääviä vaikutuksia ihmiskaupan uhrien palvelujen käytön kriminalisointia lukuun ottamatta. Muutokset eivät muutoin sisällä uusia kriminalisointeja tai laajenna poliisin tehtäviä, eikä esimerkiksi oikeushenkilölle määrättävien erilaisten seuraamusten selvittäminen lisää työtä nykyisestä verrattaessa huolellisesti ja perusteellisesti suoritettuun esitutkintaan. Samoin pakkoavioliitto ja tietolaite-avusteinen ihmiskauppa ovat pääosin rangaistavia tekoja myös nykyisellään, ja nimikkeen muuttaminen tai selkeyttäminen ei osaltaan lisää työmäärää.

Ihmiskaupan uhrien palvelujen käytön kriminalisointi lisäisi esitutkintaresurssien sekä koko rikosprosessin kuormitusta uuden tunnusmerkistön ja siitä seuraavan laajemman asianosaisjoukon myötä. Erityisesti riski on kategorisessa, kaikkia palveluja käyttäneitä henkilöitä koskevassa kriminalisoinnissa, joka olisi omiaan teettämään huomattavan määrän epätarkoituksenmukaista selvitystyötä. Selvitystyö edellyttäisi merkittävää lisäpanostusta erilaisten palvelujen ostajien tietoisuuden selvittämiseen, vähimmillään massaluontoisina tiedusteluina, jotka jo itsessään edellyttävät huomattavasti työtä, ja enimmillään mittavana asiakirja-aineiston läpikäymisenä. Tehdyn työn määrä olisi huomattavassa epäsuhteessa rikoksesta seuraavaan todennäköiseen sakkorangaistukseen, ja olisi suoraan pois muutenkin kuormittuneen esitutkintajärjestelmän resursseista.

Toisaalta edellä kuvatussa tilanteessa, jossa palvelun tilaaja on ollut tietoinen, tai voidaan epäillä olleen tietoinen, työvoiman hyväksikäytöstä palveluketjussa, on jo nykyisellään perusteltua selvittää asianosaisten tietoisuutta tapahtumista myös työn tilaajan osalta paitsi päärikoksen tekijäpiirin selvittämiseksi, myös muiden mahdollisten rikosten kuten talousrikosten selvittämiseksi. Siten oikeasuhteisella ja oikein kohdennetulla kriminalisoinnilla on vain vähäisiä vaikutuksia tämänhetkisen lainsäädännön mukaiseen, asianmukaisesti ja perusteellisesti suoritettuun esitutkintaan nähden.

Valtioneuvoston kantaan ei ole muilta osin lausuttavaa, ja kokonaisuutena valtioneuvoston kanta on perusteltu ja pääosin kannatettava myös poliisitoiminnallisesta näkökulmasta.

Rikostarkastaja Pekka Hätönen

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 09.02.2023 klo 11:34. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Tiedoksi Poliisikomentaja Lasse Aapio